

Örkény Antal - Székelyi Mária

Egy közösen elkezdett projekt vázlatos története

Magyar Agora 2005; Gondolkodtató közvélemény-kutatás (deliberative poll) a magyarországi roma kisebbségről

Téma: Romák és nem romák, romákról és nem romákról

Ez a beszámoló egy hosszú, bizonyos értelemben talán túl hosszúra is sikerült közös projektünk történetéről szól. Az első fellelhető dokumentum 2002 júniusából való. Ekkor nyertük el azt a tendert, amelyet az Open Society Institute írt ki egy országos deliberative közvéleménykutatás megszervezésére. És ekkor kezdődött el a projekt kálváriája: az OSI, amely végig hűségesen kitartott mellettünk csupán a szükséges pénzügyi keret egyharmadát tudta biztosítani, ami ahhoz kevés volt, hogy megvalósítsuk belőle a vállalkozást, de ahhoz sok, hogy feladjuk eredeti elképzeléseinket. Igazi csapda helyzetbe kerültünk. Két és fél évig kerestük a partnereket, sokan elutasítottak (Council of Europe/ Conseil de l'Europe, FES, Small Embassy Project Program of the Dutch Embassy in Budapest, Szerencsejáték RT. két körben is, OTP Bank, CIB Bank, The German Marshall Fund of the United States, Westminster Foundation for Democracy), mások hűséges támogatóinkká lettek (Miniszterelnöki Hivatal, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Small Grants Program, Democracy Commission, U.S. Embassy Budapest, Magyarországi Soros Alapítvány, Program ÖT - Program for an Inclusive Society (PHARE), Center For Deliberative Polling, U.S.), és végül hosszú munkával a found raising sikerre vezetett.

2005. szeptember 16-18-án végül a Kisebbségkutató Intézet és az ELTE-UNESCO Kisebbségpszichológiai Tanszék szakmai együttműködésével lezajlott az első országos szintű gondolkodtató közvélemény-kutatás (Deliberative Poll, Magyar Agora 2005), amelynek témája a magyarországi roma kisebbség társadalmi integrációjának a kérdései.

A kutatás azt kívánta megmutatni, hányféleképp tud az átlagember a közösséget érintő ügyek érdekében vitába szállni, hogyan változik az egyén véleménye, (1) ha ismereteket szerez az őt is érintő legfontosabb tényekről és megfontolásokról — ami a hétköznapi életében szinte soha nem fordul elő; (2) ha részt vesz egy alapos „agygyakorlaton”, melynek során számos másféle gondolkodású emberrel beszélhet, akikkel a valóságban nemhogy szót nem ért, de nem is találkozik; (3) ha érezheti, hogy a közösségnek tartozik felelősséggel azokért a nézeteiért, amelyeket egy-egy témában megfogalmaz. Fokozza ezt az érzést, hogy a résztvevők a választott kevesek közé tartoznak, akik jelzést adhatnak a szélesebb nyilvánosságnak, hogyan kezeli a szóban forgó ügyet a tájékozott és megfontolt állampolgár. E véleményütköztető gyakorlatok lényege az, hogy az így nyert információ nemcsak a résztvevők számára közvetlenül hasznos, hanem az eseményt nyomon követő közönség számára is — a koncepciónak tehát szerves része a televíziós közvetítés. A kutatás egyszerre volt nagyszabású médiaesemény, amely lehetővé teszi, hogy az állampolgárok és a döntéshozók között — frontális televíziós vita keretében — politikai dialógus alakuljon ki, ugyanakkor a nagy nyilvánosságnak megmutatja,

mennyire sokféle nézet létezik egymással párhuzamosan. Így ez a folyamat, mely a véleményalakítás modellje lehet, egyben lehetőség a politikai tájékozódásra, a kommunikáció és a politikai kultúra felerősítésére is.

A deliberative poll módszere az Egyesült Államokból származik, magyarul "gondolkodtató" vagy "vitatkozó" közvéleménykutatásnak hívhatnánk. Az alapötlet két felismerésből ered. Egyrészt, a társadalomtudományok mára túlságosan elszakadtak tárgyuktól; a felhalmozott tudást nem képesek úgy közvetíteni, hogy az az emberek hasznára is váljon. Másrészt, a demokrácia túlon túl közvetetté vált; szinte csak a választási részvételre korlátozódik, az embereknek nincsen elég információjuk a közügyekről, és az intézésükbe is csekély a beleszólásuk. Ezért találták ki ezt a projektet, amelyben a tudomány, a társadalmi nyilvánosság és a média találkozik. A hagyományos közvéleménykutatás csupán azt nézi, hogy mit gondolnak az emberek erről-arról. A deliberative poll ezzel szemben felméri a véleményeket, majd lehetőséget ad a válaszolóknak arra, hogy összegyűljenek és vitatkozzanak, ha pedig információkra van szükségük, abban is segít. A folyamat végén újra megkérdezi az emberek véleményét ugyanarról. Ilyenkor rendre kiderül, hogy az új ismeretek és a vita hatására megváltoznak a vélemények. A módszer szülőatyja, James Fishkin egészen odáig megy, hogy az amerikai elnökválasztás előtt az összes szavazót alávetné ilyen vitáknak. Ez persze képtelen ötlet, de bájosan idealista is ugyanakkor.

[\(Fishkin interjú\)](#)

A 2005-ös - Magyarországon műfajában az első - gondolkodtató közvélemény-kutatás sokat vitatott és nagy horderejű kérdést tűzött napirendre: a romák helyzetének és beilleszkedési lehetőségeinek szán fokozott figyelmet. A téma felveti az etnikumok közti kapcsolatok kérdését, amelyek időnként erőszakhoz vezetnek, valamint a társadalmi felemelkedés problémáját egy olyan, nagy és egyre növekvő kisebbség esetében, amely nemcsak a politikai szervezettség, társadalmi helyzet, egészségügyi és álláslehetőségek szempontjából van súlyosan hátrányos helyzetben, hanem a hétköznapi életben gyakran törvénytelen diszkrimináció áldozata. Bár a probléma maga köztudomású, és történtek politikai lépések, amelyek támogatásra találtak a magyar társadalom különböző szegmenseiben, jelentős nyilvános vitát alig szerveztek a kérdéstről az országban -

vélhetően nem annyira a kérdés által kavart erős indulatok ellenére, mint éppen a következményükképpen, valamint a hivatalos kijelentéseket és a közvéleményt szétválasztó, igen nehezen áthidalható szakadék miatt. Ezért volt különösen időszerű a tervezett kutatás, amely ezúttal a kérdésre vonatkozó vélemények szórásának és intenzitásának mérésén túl azt is megmutatja, hogy a vita során mely vélemények bizonyulnak alakíthatónak és milyen mértékben.

Részletesebb információkat lásd: <http://www.magyaragora.org/roma/index.html>

A közvélemény jelenlegi állása szintén indokolja, hogy lehetséges dinamikáját is vizsgáljuk a közvélemény-kutatás keretei között. A korábbi felmérések szerint számos állampolgár hajlamos elfogadni a roma kisebbség iránti diszkrimináció gondolatát. Ugyanakkor az ellenségesség kognitív és érzelmi tényezői szembekerülnek egymással, ha a magatartásbeli következményekről esik szó. A Magyar Agora az egyéni meggyőződések e rejtett konfliktusaira képes fényt deríteni, ami kísérleti jelleggel példát adhat a hasonló gondolkodású állampolgárok, a nem-kormányzati szervezetek és a politika alakítói számára is e konfliktusok feloldásának lehetséges módjára.

Mivel a kérdéskör különösen összetett (és jogi, politikai, kulturális, szociális, szociálpszichológiai szempontokat egyaránt felvet), ezért a projekt három kiemelt dimenzióban vizsgálta a roma kisebbség társadalmi integrációjának a dilemmáját: a kutatás és az intervenció középpontjába egyrészt a szegénység és roma szegénység, másrészt az etnikai alapú diszkrimináció, harmadrészt a szegregáció vs. integráció dilemmája állt.

A nyár elején országsszerte 1000 ember véleményét kértük ki arról, miben látják a cigány kisebbség és a nem cigány többség együttélésének nehézségeit, és mit kellene tenni a konfliktusok csökkentése érdekében. Közülük 250 embert hívtunk meg a szeptemberi nyilvános vitára. A résztvevők 16 csoportban és 3 plenáris ülésen vitatták meg a szegénység, a diszkrimináció, a szegregáció és integráció dilemmáit.

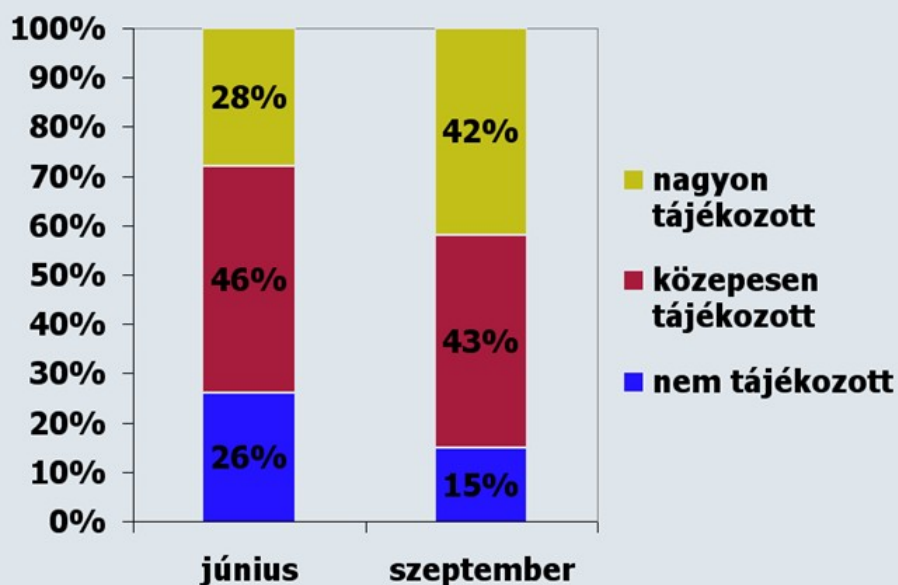

A vita előtt a résztvevők megkapták és elolvashatták azt a brossurát, amely a háttérinformációkat gyűjtötte össze a résztvevők számára. (Lásd: [Magyar Agora](#)) A program résztvevőinek véleményét a Vitahétvége után is megkérdeztük.

A Deliberatív Közvélemény-kutatás más országokban tapasztalt eredményeihez hasonlóan a Magyar Agorán is attitűdváltozás történt.

Az egyik legfontosabb eredmény, hogy a résztvevők a hétfégi deliberáció után sokkal többet tudtak a romákról, mint korábban. Pontosabban tudták például, hány cigány él Magyarországon, vagy hogy mekkora a körükben a szegénység mértéke; a résztvevők tájékozottsága a romák helyzetéről átfogóan 28 százalékról 42 százalékra – vagyis igen jelentősen nőtt.

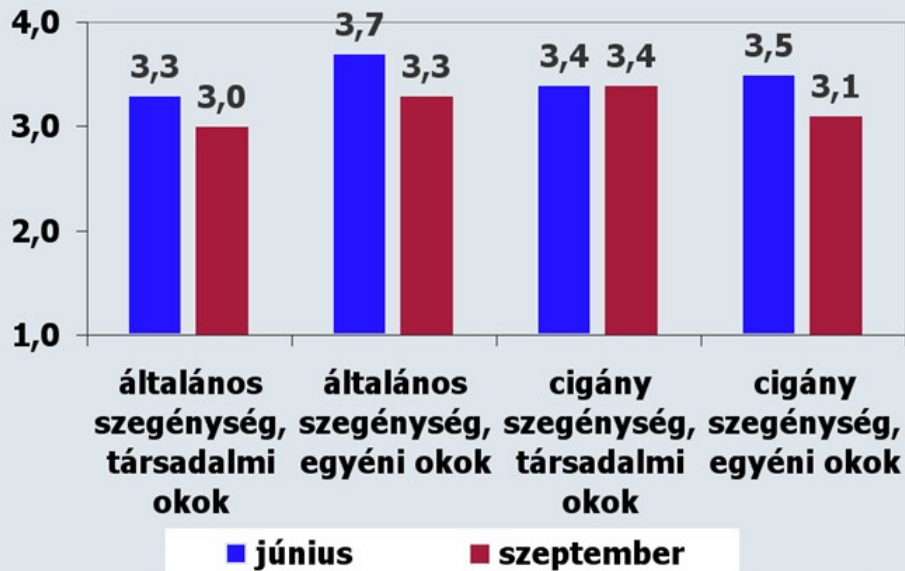
A romák helyzetének ismerete

Együtt

A romák helyzetének percepciójában is jelentős változás következett be. Az előzetes kérdezéskor a válaszadók a teljes magyar lakosság 44 százalékát ítélték szegénynek (a deliberáció után 35%-át), és ezen belül a roma szegények arányát 60 százalékosnak tartották (deliberáció után 46%-osnak). Emellett a szegénység oktételezésében is történt némi elmozdulás: bár a sorsukért magukat a szegényeket okoló nézetek továbbra is népszerűek, valamelyest uralkodóbbá vált a külső, a társadalmi körülményeket és igazságtalanságokat hangsúlyozó szemlélet, ami a változás valószínűsíthető irányaként egy erősödő társadalmi szolidaritás attitűdje felé mutat.

A szegénység oka (skálaátlag 1-5 skálán)

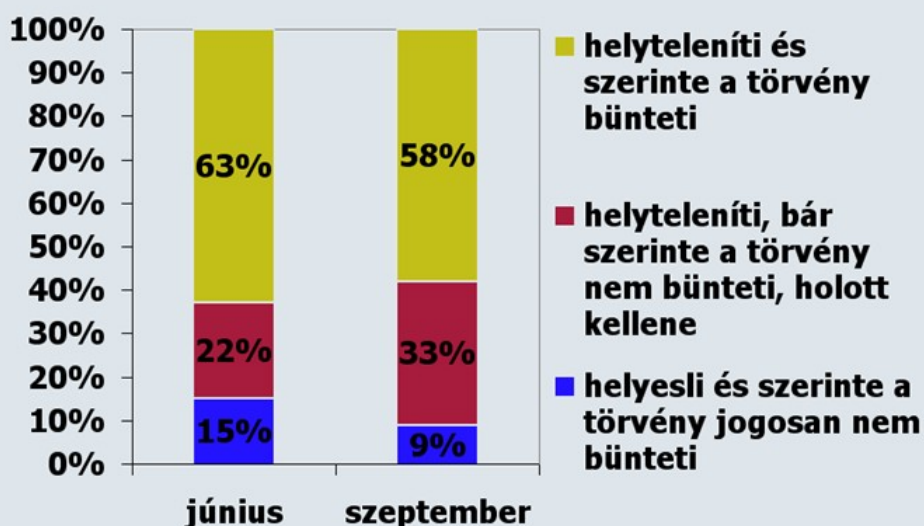

Együtt

A cigányok és nem cigányok viszonyát a résztvevők fele közepesen rossznak értékelte az előzetes felméréskor. Ez a vélemény még tovább erősödött. A deliberációt követően a résztvevők 60 százaléka osztotta ezt a véleményt.

A Vitahétvége legegységértelműbb hatása a diszkrimináció kérdéskörében mutatkozott meg: a cigányokkal szembeni hátrányos megkülönböztetés elutasítása sokkal erőteljesebbé vált. Például az előzetes interjúk során még a válaszadók egynegyede egyetértett azzal, hogy jogos, ha a rendőrök „másképp” bánnak a cigányokkal; a deliberáció után már csak 9% mondta ugyanezt - vagyis a hétvége után a résztvevők 91 százaléka elutasította a rendőri diszkriminációt. A munkaerőpiaci diszkriminációval kapcsolatban is változtak a vélemények: nőtt azoknak a száma, akik helytelenítik a munkahelyi diszkrimináció minden formáját a cigányokkal szemben; és ami még fontosabb, jelentősen nőtt azoknak a száma (22-ről 33 százalékra), akik elégedetlenek a jelenlegi törvények szerint a munkaadónak kiróható büntetés mértékével, és jelentősen megemelnék a büntetési tételeket.

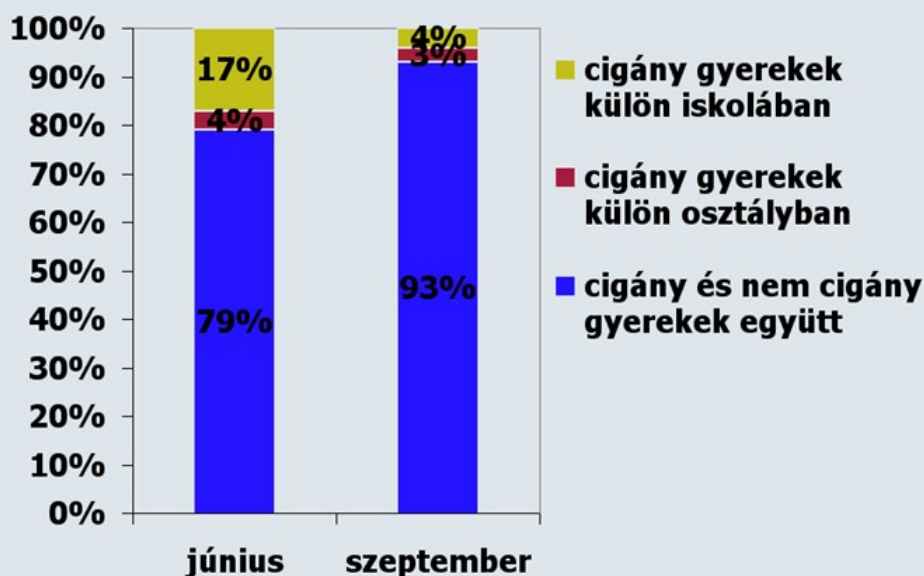
Mi a véleménye a cigányok munkahelyi diszkriminációjáról?

Együtt

Kevesebb változás következett be a lakóhelyi szegregáció és a cigánytelepek felszámolásának kérdésében. A viszonylag kisebb mérvű változás fő oka az lehetett, hogy az ilyen típusú megkülönböztetés határozott elutasítása a résztvevők körében nagyon magas volt mind a júniusi előzetes felméréskor (81%), mind a Vitahétvége után (88%). Még magasabb volt előzetesen, és a deliberációt követően szinte teljessé vált a résztvevők körében az integrált oktatás támogatottsága, és ezzel párhuzamosan mindennemű etnikai alapon zajló iskolai szegregáció elutasítása.

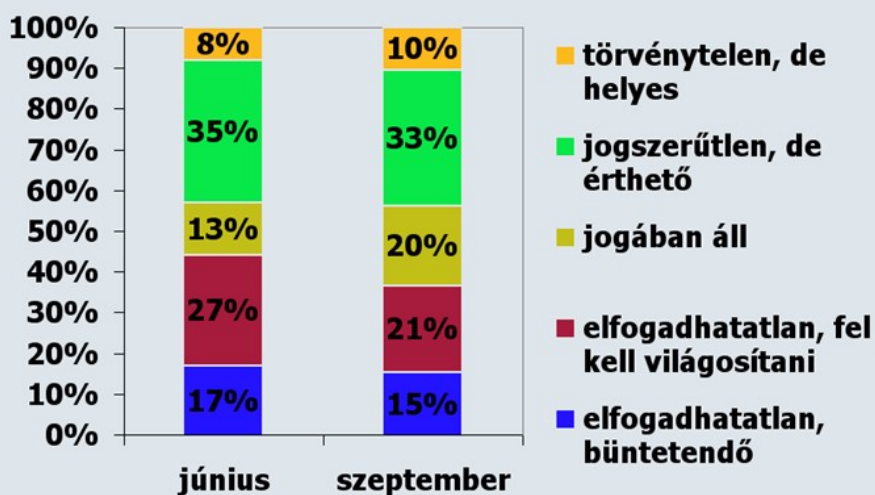
Támogatott oktatási rendszer

Együtt

Ellentétben a fenti eredményekkel, a diszkrimináció egy formájával kapcsolatos nézetekre a deliberáció sem igen hatott: sokan továbbra sem látnak kivétnevet abban, ha romákat a származásuk miatt nem engednek be egy szórakozóhelyre. A diszkriminatív szemlélet túlsúlyában itt egyrészt szerepet játszhatnak a témáról szóló médiatudósítások. Másik lehetséges ok lehet, hogy az emberek hajlamosak összekapcsolni a cigány kisebbséget a bűnöző életvitellel - a romákkal szembeni legerőteljesebb előítélet nevezetesen az, hogy a cigányok bűnözők. A válaszadók szerint a bűnöző cigányok előszeretettel tartózkodnak kocsmákban, diszkókban, kizárásukkal tehát ezért értenek egyet.

Mi a véleménye a cigányok diszkriminációjáról a szórakozóhelyeken?

Együtt

A deliberatív hétvége sikeres médiaeseménynek bizonyult, ami koncentráltan világitott rá a magyarországi romák helyzetére és konfliktusaira. A végső partnerek a következők voltak:

- MTV
- MR
- Rádió C
- Klub Rádió
- Origo – T-online
- Romapress

Íme néhány beszámoló az eredményekről:

[ORIGO](#)

[RomaPage](#)

És egy kis ízelítő a multimédiás anyagok közül:

[agora.mpg](#)

A hétfői műsorfolyam sikeres volt a nézők körében. Az m1 csatorna öt alkalommal tájékoztatott a közvélemény-kutatásról, illetve az ötödik - élő műsor - választ adott arra a kérdésre, hogy változik-e a megítélés abban az esetben, ha ismeretet, tudást, szerez a résztvevő az adott témában. A kutatók szeptember 18-án vasárnap este az m1 csatornán ismertették, hogy 2005. júniusban és a vitahétvége után adott válaszok esetében milyen eltérések vannak. Az összes műorból legalább egy percet 1 944 361 fő látott a 18 éven felüli lakosok köréből, ez a felnőtt lakosság majdnem negyedét jelenti. A 4 évnél idősebbek esetében ez a szám 2 016 976 néző, 21,9 %-os elérés. A nézettségi adatok arra világítanak rá, hogy a műsor teljesítette közzszolgálati feladatát, a felnőtt lakosság majd

egynegyede találkozott a műsorok valamely elemével. A Magyar Agora legnézettebb műsora Baló György vezetésével a vasárnap esti "eredményközlő" adás volt, 18 évesek körében a perces átlagnézettség 163 ezer fő volt, míg legalább 1 percre 663 ezren kapcsolódtak be az adásba. Iskolai végzettség szerint a nézők között nagyarányú volt a felsőfokú végzettségük megjelenése, a két szombat délutáni műsornál azonban nagyobb arányban ültek a képernyő elé alacsonyabb iskolai végzettségűek is. Településtípus szerint több budapesti lakos volt a nézőközönségben, mint vidéki. A korosztályos összetételnél nagy öröm, hogy a fiatalok is nézték a szombat esti adást. A 18-29 évesek aránya 9,1%.

És végül egy kis válogatás az internetes forumokból, ahol szabadon és kötetlenül folyt a szó a romák helyzetéről, sokszor nem rejte véka alá az érzések és attitűdök ösztönös megnyilvánulásait.

Megdöbbenve hallottam a rádióban kb. 3 hete, hogy meg akarják szüntetni a cigánytelepeket. Mivel az ott lakók nem tudnak maguknak otthont venni, ezért

kapnak az állambácsitól saját lakást. Ha ez így van, felháborító, hogy a magyarokat nem segítik. Ez az ország Magyarország vagy Cigányország?

Egyet kell értenem veled. Van egy diplomám, van hozzá egy nyelvvizsgám. Mindez nem sok, de megszereztem. Felháborítónak tartom, hogy a 4 általánost végzett cigányok jobban élnek, mint én a párommal, mert őket segíti az állam.

Itt nálunk, folyamatosan osztogattak HÁZAKAT!!! a cigányoknak, igaz a cigánytelepen. Ezekért a házakért semmit sem kellett fizetniük, igaz nem is lett volna miből, mivel NEM DOLGOZNAK (tisztelet annak a pár kivételnek). Megkapták a házat. Egy hét sem telt bele, felszedték a parkettát, mert avval tüzeltek, eladták az ablakokat, mert kellett a pénz (valószínűleg elitták). Kb 1 év után gondolhatjátok, hogy nézhetett ki. Az ablakok helyén nylon fólia. Hallottam, hogy még a wc-t is megszüntették, mert nem tudták használni. Egyszerűen a sarokba wc-ztek. stb. Ezeket kell segíteni. Megérdemlik.

Megnyugtatlak, hogy a cigányok többsége nálam jobban él egy cigánytelepen. Nem dolgoznak semmit. Így is több juttatást kapnak egy hónapban, mint én a napi nyolc óra robotért. Más tézta viszont, hogy amit kapnak (havonta háromszor: gyermekvédelmi, szociális segély, stb.) azt még aznap elverik. Persze, hogy nem jutnak egyről a kettőre. Másnap meg mennek a polgármesterhez pénzt kérni. Addig csinálják a cirkuszt, amíg nem kapnak. Nem minden cigány ilyen. Én a kivételekről beszélek. Ugyanis ők vannak többen.

A cigányok szaporodnak, mert támogatják őket. A magyarok meg meggondolják azt is, hogy vállaljanak-e gyereket. Ebből előbb-utóbb cigányország fog születni. Akkor már a vezetők helyén sem magyar fog ülni. Ebbe belegendoltak vajon?

A véleményed a cigányokról kifejtetted. Most csak azt kerdezem, hogy ha Te döntési helyzetben lennél, hogyan kezelned ezt a ketseggivül fennálló problémát. Van-e egyáltalán jó megoldás? Mindenesetre amíg az állam és a gazdaság nem tud minden állampolgáranak munkát biztosítani, addig valamilyen szintű ellátásról gondoskodni kell. A különböző segélyek minden magyar állampolgár számára elérhetőek. Ez nem "cigányfuggo". Az ország lakosságának kb. 8%-a cigány származású. Az ország gazdaságának fejlődésével a cigányság lemaradása is valamelyest csökkeni fog, de szokásaikat, életstílusukat megváltoztatni nagyon nehéz. Az az elv, hogy aki nem dolgozik az ne is egyek, nem járható út. Mindenesetre nekem is az a véleményem, hogy nem halat kell nekik adni segélyek címen, hanem megtanítani őket halat fogni. De ez nem csak a cigányság problémája.

Mit nem értem el? Nem tudok házat venni, mert nem ad hitelt semelyik bank, hiába a fészekrakó és a jobbnál jobb reklámozott lakáshitel konstrukció. Ha nincs minimum 40% önerő, nem kapsz semmit. Van egy '84-es autóm, amit annak idején céges hitelből vettem. Most a lecserélésére nem is merek gondolni, mert azt fizetni is kell. Most megy a 40% önerő gyűjtés. Ezzel szemben egyre több cigány építkezik, új autóval járnak. Mostmár a legrosszabb autó amivel járnak a Lacetti. Járnak vadi új mercivel, és borával is többek között. Kérdezem én, miből? Akikről tudok, azok nem dolgoznak. Viszont a bank előtt havonta háromszor látom pénzt felvenni. És nem a spórolt pénzüket veszik fel, megnyugtatlak, hanem azt amit te a jövedelmedből leadóztál. Ez így valahogy nem OK. A cigányság gyermekvállalása függ a szociális ellátástól. Tizenévesen miért szülnének gyereket? Mert a család felvilágosítja őket, hogy kislányom kezdjél el szülni, így amikor eléred a 18 évedet nem kell majd dolgoznod sem, úgy mint nekem. Mert Magyarország eltart. Félreértés ne essék, nem a cigányok ellen vagyok. Adjanak meg nekik mindent, amit most, de akkor adjanak nekem is, vagy ne adjanak senkinek. Végezetül annyit, hogy dolgozó ember vagyok.

Vagy alkalmazkodik, vagy húzza a fenébe. Miért kéne egyáltalán megoldani a problémájukat? Oldják meg saját maguk, ha meg nem megy akkor lehet vándorolni tovább. Ha új céghez kerülsz ott sem várod el, hogy mindenki körülugráljon, inkább megpróbálsz alkalmazkodni, és betartani a szabályokat. Anno a főnököm azt mondta, hogy van 15 másik munkahely, lehet menni máshova is. Igaza volt. És ilyesformán igazam van nekem is mert van 15 másik ország. Ez a baj a Te gondolkodásoddal. Az alapoknál. Ha alkalmazkodni tud, akkor alkalmazkodjon, de ne a társadalomra fogja a tehetetlenségét. Nemrég beszéltem egy cigány emberrel. 18 éve öntödébe dolgozik 12 órában váltott műszakban. Ez az út is megvan, ha nem akarnak rajta járni akkor ne várjanak segítyeket. Igenis legyen munkafüggő, mert munkát találni még ebben az országban is lehet, az egyetlen ami gátat szabhat neki az akarás hiánya.

Nem azt allítottam (ha jól emlékszem, a fene se találja azt hozzászólást) a szegenyseg etnikum specifikus, hanem a ciganyisag problemaja etnikum specifikus es ezert kell az etnikumon segiteni. Ha nem így allítottam ertsd így legyszi :-)) En szivem szerint segitenek a magyar szegenyeken is, de sokkal nagyobb tarsadalmi problemat latok az asszimilacióra keptelen ciganyisag helyzeteben mint a nem ciganyokat illetoen, akiknek legalabb a faji eloitelletekkel nem kell megkuzdeniuk. Sajnos idonkent onmersekletre, eron feluli aldozatokra, a tarsadalmi igazsagossagon valo atlepesre van szukseg ahhoz, hogy egy problemat megoldjon a tarsadalom. Maskeppen: a tarsadalomnak nagyobb erdeke fuzodik a ciganyisag problemajanak megoldasahoz, mint a tarsadalmi igazsagossag (ami a magyar es cigany szegenyeken valo azonos merteku segitseget jelenene) fenntartasahoz. Az amerikai feketek helyzeten valo javitas mondatja velem amit mondok, akik helyzetenek megvaltoztatasa erdekeben rengeteg aldozatot hozott a tarsadalom. Szerintem megerte, enelkul mara mar oriasi lenne a 60-as evekben kibontakozo problema.

Ez a politika nem új. Gyerekkoromban már megvalósították ugyanazok akik most is hatalmon vannak. Abban az időben amikor az ország óriási lakás gondokkal küszködött, a cigányok ingyért házakat kaptak. A cigány család egy utcával odébb figyelte hogy épül a házuk. Amikor kész lett, beköltözött a cigány család: a parkettát felszedték és azzal tüzeltek, a lovakat meg bekötötték a nappaliba. Néhány hónap múlva a ház el lett pusztítva és a cigány család költözött vissza a putriba. Mit csináltak közben a frissen házasodott magyar fiatalok? Dolgoztak mint az örültek, 2 vagy 3 munkahelyen, látástól mikulásig, aztán jött az építkezés. Hazajöttek munkából, gyorsan megkajáltak és mentek ki maltert, betont meg téglát hordani. Ami kis pénzt meg tudtak spórolni, azon építőanyagot vettek. Éjjel mentek a második munkahelyre dolgozni, meg hétvégén is. Vért izzadtak amíg egy házat a magukénak tudhattak és a nehézségek miatt sok házasság felbomlott. A cigány aki életében egy percet nem dolgozott, megkapott mindent ingyen. Na, szóval az elvtársak, akik annak idején ilyen formán építették a szocializmust, most ugyanazokkal a módszerekkel építgetik az Ájrópaizmust. Akkor abban hittek, most meg ebben. Amit csinálnak meg ugyanaz.